

УДК 81'255.4.373.2=161.2.=112.2

АНТРОПОНІМИ У НІМЕЦЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ДРАМИ-ФЕЄРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ “ЛІСОВА ПІСНЯ”

Лалаян Н. С.

Стаття присвячена проблемам функціонування та перекладу антропонімів у художніх творах. Дослідження виконано на матеріалі драми-феєрії Лесі Українки “Лісова пісня” та її німецького перекладу.

Ключові слова: функціонування, переклад, антропонім, художній твір.

Статья посвящена проблемам функционирования и перевода антропонимов в художественных произведениях. Исследование выполнено на материале драмы-феерии Леси Украинки “Лесная песня” и ее немецкого перевода.

Ключевые слова: функционирование, перевод, антропоним, художественное произведение.

The article deals with the problems of anthroponyms functioning and translating in belles-lettres works. The research has been made on the basis of fairy drama of Lesya Ukrainka “The Forest Song” and its German version.

Key words: functioning, translating, anthroponyms, belles-lettres work.

Останнім часом помітно зросла увага дослідників до вивчення авторського ономастикону. Така тенденція пояснюється тим, що створення образів героїв художнього твору доволі часто відбувається за рахунок саме власних імен. Їм відводиться роль своєрідних, дуже лаконічних – в одному слові – характеристик. Саме в іменах криється авторське бачення персонажів, їх характерів, поведінки тощо.

Проблемі відтворення власних імен у перекладі присвячені праці В. С. Виноградова, С. Власова та С. Флоріна, Д. І. Єрмоловича, В. М. Калініна, В. І. Кузнєцова та інших дослідників. Переклад власних імен є складним творчим процесом, що вимагає від перекладача окрім знання мови ще й творчого підходу, перекладацької майстерності та компетенції. Від розумного, тактовного введення в текст перекладу іншомовних імен залежить значною мірою успіх відтворення авторської картини світу, його світосприйняття, а також збереження національного колориту всього першотвору.

Метою даної розвідки є з'ясування особливостей відтворення антропонімів у перекладі драми-феєрії “Лісова пісня”, написаної відомою українською поетесою Лесею Українкою. Німецькою мовою “Лісову пісню” переклала талановита перекладачка Ірина Качанюк-Спєх, яка народилася у Львові, закінчила Мюнхенський університет Людвіга Максиміліана, Кембриджський університет та Сорбонну, після чого займалася викладацькою та перекладацькою діяльністю.

Слід зауважити, що для авторського стилю Лесі Українки характерний багатий ономастичний колорит. У досліджуваному нами творі поряд з ономастичними реаліями, що вживаються у реальній дійсності та служать для називання конкретних істот, поетеса вживає багато оказіональних (характеристичних, смислових) імен, що поєднують у собі характеристики власних і загальних назв. Вони виконують у мовленні функцію позначення й позначуваного, оскільки не лише вказують на об'єкт думки, але й характеризують його з іронічної чи сатиричної точки зору. Ядром цієї групи є значущі, промовисті імена – тропи, певною мірою рівнозначні метафорі та порівнянню, які використовуються з стилістичною метою для характеристики персонажів, служать засобами створення гумору й сатири. Промовисті імена вигадуються автором за існуючими в ономастиці моделями та традиціями. Вони мають прозору мотивацію та апелюють до фонових знань читача. У “Лісовій пісні” значущими є такі антропоніми як *Мавка*, *Русалка*, *Польова*, *Лісовик*, *Куць*, *Потерчата*, *Водяник*, *Той, що греблі рве*, *Перелесник*, *Той, хто в скалі сидить*, *Злидні*.

При перекладі власних імен, які є індивідуальними найменуваннями окремих одиничних одиниць, перед перекладачем постають два завдання: милозвучно передати імена мовою перекладу та зберегти у зовнішній звуковій формі певну національну своєрідність, як прояв національно-мовної приналежності героїв [1, с. 115]. При перекладі природні (реальні) імена в основному запозичуються, транскрибуються, проте у деяких випадках вони можуть і перекладатися. Відповідь на питання – транскрибувати чи перекладати – залежить від самого імені, від зв'язку з ним та його референтом традиції, а також від контексту [1, с. 211]. Так, прізвища, імена та по-батькові зазвичай транскрибуються, тоді як прізвиська перекладач намагається перекласти чи відтворити іншим шляхом з врахуванням їхнього смислового змісту.

Як засвідчує фактичний матеріал, реальні антропоніми відтворені у перекладі драми-феєрії “Лісова пісня” переважно за допомогою транскрипції, що дозволяє зберегти їхній національний колорит та звучання:

1. **Килина** який час так само завзято жне, потім розгинається, випростується, дивиться на похиленого над снопами **Лукаша**, всміхається... [3, с. 136]. – *Kylyna ist eine ganze Weile tüchtig mit dem Schneiden beschäftigt, dann macht sie eine Pause, richtet sich auf, blickt auf den über die Garben gebeugten **Lukasch**, lächelt...* [3, с. 137].

2. Тож дядько **Лев** сидітиме в тій хижі, а він нам приятель [3, с. 44]. – *Es ist doch Oheim **Lev**, der hierher kommt, und er ist unser Freund* [3, с. 45].

Проте перекладача в першу чергу цікавлять вигадані імена, які створюються автором з метою отримання певного комунікативного ефекту та є лексико-семантичним засобом передачі критичного ставлення письменника до персонажа. Їх слід перекладати відштовхуючись від значення оригінальної одиниці, від слова, яке стало джерелом утворення промовистого імені в творі мовою оригіналу. Для відтворення промовистих, семантично значущих власних імен у художніх перекладах транскрипція практично неприйнятна, оскільки такі імена, по суті, майже завжди є своєрідним тропом, вони стилістично забарвлені і використовуються письменником для створення образів, характеристики героїв, місця дії тощо. Так, переклад власного імені головної героїні драми-феєрії Мавки за допомогою транскрипції є, на наш погляд, не зовсім вдалим: **Мавка** одійшла до берези, прихилилась до неї і крізь довге віття дивиться на женців [3, с. 136]. – *Mavka zieht sich zur Birke zurück, lehnt sich an und schaut durch die langen Zweige den beiden beim Schneiden zu* [3, с. 137]. Якщо імена **Килина** та **Лукаш** не містять певної характеристики своїх персонажів, то у власному імені **Мавка** зміст переважає над формою, оскільки поетеса описує лісну німфу, представницю царства природи. Протранскрибована форма цього власного імені не зберігає стилістичного та емоційного забарвлення мови оригіналу та не відтворює задум автора.

Обов'язковою умовою повноцінної передачі семантично значущих власних імен є пояснення, “виявлення” їхньої смислової й експресивної інформації із збереженням при цьому національно-культурного компонента семантики, тому способи відтворення інформації, яка міститься у таких образних найменуваннях, повинні відрізнятися від тих принципів передачі, які використовують для звичайних, ідентифікувальних імен. Характеристичне ім'я вимагає і від читача оригіналу, і від читача перекладу розуміння змісту внутрішньої форми і сприйняття його образності [2, с. 208].

При перекладі значущих власних імен у багатьох випадках домінуючим є функціональний підхід, який визначає перевагу перекладу значущих антропонімів над їх транскодуванням. Такий підхід дозволяє адекватно передати емоційно-оцінну функцію авторського ономастикону.

Найбільш продуктивним способом відтворення промовистих імен у досліджуваному нами творі виявилось калькування:

1. В лісі щось загомоніло, струмок за шумував, забринів, і вкупі з його водами з лісу вибіг **“Той, що греблі реє”**... [3, с. 20]. – *Plötzlich hört man in Wald ein Geräusch, der Bach schäumt auf und gleichzeitig mit dem Wasser erscheint vom Wald her **“Der die Dämme sprengt”*** [3, с. 21]. У промовистому імені **“Той, що греблі реє”** міститься оціночна характеристику одного з персонажів драми-

феєрії. При перекладі цієї власної назви Ірина Качанюк-Спех використовує калькування, замінюючи лексичні складові імені відповідниками мови перекладу.

2. *Шіпле-дівиче, Пропаснице-Трjасавице!* [3, с. 76]. – *Du Spukgestalt, Fieber und Schüttelfrost!* [3, с. 77]. Промовисте ім'я “Пропасниця-Трjасавиця” характеризує образ мари. При його відтворенні перекладачка застосовує калькування, вживаючи іменники “Fieber” (зі значенням “лихоманка”) та “Schüttelfrost” (зі значенням “озноб”). Обидва іменники відтворюють смисловий зміст імені мови оригіналу, хоча і не зберігають його зовнішню форму, адже вжита в оригіналі прикладка передана в цільовій мові іменниковим словосполученням з сурядним зв'язком.

3. *Тобі вінця не прийдеється носити, бо за непослух забере тебе “Той, хто в скалі сидить”* [3, с. 34]. – *Den Perlenkranz wirst du nicht tragen können, weil dich zur Strafe für den Ungehorsam “Der im Felsen sitzt” zu sich nimmt* [3, с. 35].

4. *Ну, то послухай: Я про Царівну-Хвилю розкажу* [3, с. 78]. – *Also, dann höre zu: Ich erzähle von der Prinzessin-Woge* [3, с. 79]. Промовисті ім'я “Той, хто в скалі сидить” та “Царівна-Хвиля” відтворено німецькими словосполученнями “Der im Felsen sitzt” та “Prinzessin-Woge”, які влучно передають зміст та структуру першотвору.

5. *Ні, він не винен! Хай Змія-Цариця мене скарає, якщо се неправда!* [3, с. 100]. – *Nein, er ist schuldlos! Hol mich König-Drache, wenn das nicht war ist!* [3, с. 101]. Сміслові ім'я “Змія-Цариця” відтворюється у перекладі німецьким іменником з прикладкою “König-Drache”, який дослівно можна перекласти як “король-дракон” або “король-крилатий змій”. Власна назва оригіналу та її переклад мають тотожний смисловий зміст, форму та стилістичне забарвлення. Слід однак зазначити, що в першотворі даний міфологічний персонаж має жіночий рід, а в тексті перекладу вживається особа чоловічого роду.

Іншим способом творчого відтворення Іриною Качанюк-Спех промовистих імен є транспозиція:

1. *Ще ж Водяник стіжка їм підмочив ...* [3, с. 174]. – *Der Wassermann befeuchtete die Scheune ...* [3, с. 175]. Оказіональний антропонім “Водяник” вживається у значенні злого духу, який живе в озерах, річках та приносить людям нещастя. При перекладі цієї власної назви перекладачка застосовує транспозицію, замінюючи українську лексему німецькою “Wassermann”, яка відрізняється за формою від оригіналу, проте має теж саме значення “водяник” та спільне лексичне походження.

2. *З гущавини лісу вилітає Перелесник – гарний хлопець у червоній одежі...* [3, с. 66]. – *Vom Dickicht des Waldes kommt der Flattergeist geflogen – ein gutaussehender Jüngling im rotem Gewand...* [3, с. 67]. У цьому реченні вживається промовисте ім'я “Перелесник”, яке в українському фольклорі позначає казкову істоту чоловічої статі, відому тим, що вона спокушає жінок. У переносному значенні ця назва також вживається у значенні “спокусник, чоловік, який зваблює осіб жіночої статі”. У цільовій мові Ірина Качанюк-Спех використовує іменник “Flattergeist”, який має значення “легковажна людина, вертихвіст, шалапут”. Німецький відповідник має загальне лінгвістичне походження із українською власною назвою та відтворює її семантичний зміст і стилістичну функцію.

3. *З-за купини вискакує Куць, молоденький чортик-панчик* [3, с. 94]. – *Von der Anhöhe springt der Gnom hervor, ein junges Teufelchen – kleiner Kavalier* [3, с. 95]. У поданому прикладі Леся Українка змальовує ще одного персонажа “Лісової пісні” на ім'я Куць. У слов'янській міфології слово “куць” вживається у значенні “чорт, зла, нечиста сила”. Зазвичай куць з'являвся у подобі хитрої та підступної людини. Перекладачка відтворює українську власну назву німецьким відповідником “Gnom” зі значенням “гном, карлик”. І власне ім'я першотвору “Куць”, і його німецькомовний переклад “Gnom” мають спільне лінгвістичне походження, проте такий переклад, на наш погляд, не можна вважати цілком вдалим, оскільки ці два іменники мають різне семантичне значення та стилістичну забарвленість. У мові оригіналу власна назва має негативну конотацію, тоді як в перекладі іменник “Gnom” є стилістично нейтральним.

Слід зазначити, що в окремих випадках нелегко, а інколи й взагалі неможливо відтворити промовисте власне ім'я, яке викликає певні асоціації, містить натяки, зрозумілі лише носіям мови, якщо в мові оригіналу подібних явищ немає. Це стосується, наприклад, власних імен, пов'язаних з приказками, прислів'ями, фразеологізмами, реаліями. Так не можна вважати вдалим переклад смислового імені "Потерчата", що має значення "діти, які померли нехрещеними" та вживається для позначення конкретних міфічних створінь з характерними для них ознаками за допомогою іменника "Knirpse" зі значенням "малюки, карапузи": *Ege! To знаю ж я! To Поперчата!* [3, с. 102]. – *Ach ja! Ich weiß! Es waren Knirpse!* [3, с. 103]. Експресія, символізм та певний підтекст, що стоїть за цим іменем у мові оригіналу, втрачаються у перекладі.

Отже, відтворення антропонімів, як і інших власних назв, вимагає особливої уваги перекладача, оскільки при перекладі реальних імен та назв необхідно зберегти їхню національну своєрідність і колорит, а при передачі промовистих імен, які виступають носіями емоційно-експресивної образності, – національно-культурну семантику та внутрішню форму.

Література

1. Влахов С. Непереводимое в переводе. / С. Влахов, С. Флорин– М.: Международные отношения, 1980. – 352 с.
2. Паламарчук О. Українські оніми у чеських перекладах художньої літератури / О. Паламарчук // Вісник Львівського університету. – Серія філологія, 2009. – Вип. 48. – С. 206-211.
3. Леся Українка. Лісова пісня в 3 діях / Пер. на нім. Ірина Качанюк-Спех. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 224 с.